

Stockholm den 3 september 2007

Sveavägen 59, plan 6
Box 350, SE-101 26 Stockholm, Sweden

Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheter
The Swedish federation for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Rights
Member of International Lesbian and Gay Association (ILGA)

Förbundskansli
+46 8 50 162 900
forbund@rfsl.se

RFSL Media
+46 8 50 162 910
komut@rfsl.se
www.rfsl.se

Fax
+46 8 50 162 999

Webb
www.rfsl.se

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över Föräldraskap vid assisterad befruktning (SOU 2007:3)

RFSL – Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheter har beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet från Utredningen om föräldraskap vid assisterad befruktning. RFSL anför med anledning härav följande:

Sammanfattning, utredarens förslag

Utredaren föreslår att olikkönade och samkönade par ska likställas när det gäller föräldraskapet vid assisterad befruktning med donerade ägg eller spermier. Den biologiska moderns registrerade partner ska, på samma sätt som en make till en kvinna som föder ett barn, automatiskt anses vara barnets förälder. Det vill säga, en föräldraskapspresumtion motsvarande den nuvarande faderskapspresumtionen ska införas. Denna föräldraskapspresumtion ska gälla också om den assisterade befruktningen skett utomlands eller i egen regi. Om den biologiska modern är sambo med en kvinna ska föräldraskapet för sambon fastställas genom bekräftelse eller dom på samma sätt som sker idag när barnet tillkommit genom assisterad befruktning som skett inom svensk hälso- och sjukvård. Inte i något av dessa fall ska längre något faderskap fastställas.

Utredaren föreslår också en rad olika åtgärder för att stärka barnets rätt till information om sitt genetiska ursprung. Målsättningen med dessa är att öka föräldrarnas benägenhet att berätta för sina barn och att öka kompetensen inom området hos alla som kommer i kontakt med barnen. Utredaren föreslår också att det ska införas en bestämmelse i föräldrabalken om att barn som tillkommit genom donerade ägg eller spermier har rätt till information om sitt genetiska ursprung och att det är föräldrarna som har ansvaret för att upplysa barnet om hur det tillkommit. Utredaren föreslår också att ett register ska upprättas för att underlätta för barnet att få tillgång till information om sitt genetiska ursprung.

Sammanfattning, RFSL:s synpunkter

RFSL ställer sig i huvudsak positiva till utredarens förslag. Att införa en föräldraskapspresumtion för en registrerad partner till en kvinna som föder ett barn kommer att innebära ökad trygghet för både barnet och föräldrarna då det faktiska sociala föräldraskapet också automatiskt blir det juridiska. Det är också ett steg mot en ickediskriminerande lagstiftning där olikkönade och samkönade föräldrapar behandlas lika.

RFSL vill dock framhålla att vi ser det som absolut nödvändigt att snarast ta nästa steg i förändringen av förädrabalken så att den bättre överensstämmer med de faktiska familjer som finns i Sverige idag. RFSL efterlyser bland annat en utredning om hur det ska bli möjligt att vara fler vårdnadshavare än två för ett barn, och vi vill också gärna se en utveckling mot möjligheten att med sjukvårdens hjälp skaffa barn och juridiskt ansvara för dem tillsammans också utanför en kärleksrelation.

RFSL ställer sig också bakom utredarens olika förslag till åtgärder för att stärka barnets rätt till information om sitt genetiska ursprung. Vi vill dock också framhålla vikten av att aldrig framhålla det genetiska ursprunget så mycket att det riskerar att ges lika stor betydelse som det sociala eller det sociala och juridiska föräldraskapet.

Kapitel 4 Likabehandling när det gäller föräldraskap vid assisterad befruktning

RFSL ställer sig i huvudsak positiva till utredarens förslag att införa föräldraskapspresumtion för en kvinna som är registrerad partner med en kvinna som föder ett barn. Utredarens huvudsakliga linje har varit att samkönade och olikkönade par ska behandlas lika när det gäller att reglera ett föräldraskap och detta är ur RFSL:s perspektiv mycket positivt. Utredaren visar också på stor medvetenhet om att det för vissa kvinnliga samkönade par varit svårt att få igenom närståendeoptionen av det gemensamma barnet som tillkommit i utländsk sjukvård och att detta varit förenat med stora påfrestningar för familjerna, påfrestningar som utredaren nu med sitt förslag vill undvika i framtiden.

Men, RFSL ser samtidigt att förslaget också förstärker uppfattningen att barn och vårdnaden om dem är något som hör hemma inom en parrelation och att det i linje med detta för vissa familjekonstellationer kommer att bli ett försämrat läge med den nya lagstiftningen. I de fall där ett kvinnligt samkönat par som är registrerade partners önskar skaffa ett gemensamt barn med ett manligt samkönat par eller en ensam man och också dela vårdnaden mellan de två biologiska föräldrarna kommer den nya lagen med moderskapspresumtion att försvåra möjligheterna för dessa föräldrar att få sitt föräldraskap reglerat på det sätt de önskar. Eftersom den man som menar att han är genetisk far till ett barn som föds inom ett annat äktenskap inte har någon möjlighet att väcka talan om att få faderskapet utrett innebär förslaget att män som donerar

spermier till kvinnliga samkönade par som är registrerade partners, med avsikten att sedan få vara vårdnadshavare riskerar att gå miste om detta, om kvinnorna inte medverkar till utredningen. Utredaren är inte omedveten om denna effekt, men väljer ändå att lägga sitt förslag av omsorg om de kvinnliga samkönade par som önskar dela föräldraskapet endast med varandra. Utredarens överväganden visar på ett grundläggande problem med föräldraskapet och att en mer genomgripande förändring av denna än vad som varit uppdraget för den här föreliggande utredningen är nödvändig.

Vi vill därför poängtera att vi ser det som ytterst nödvändigt att snarast ta tag i frågan om möjligheten för fler än två personer att vara ett barns vårdnadshavare, vilket utredaren också själv lyfter som en möjlighet och framhåller att detta skulle ligga i barnets intresse. Många barn, med såväl homo-, som bi- eller heterosexuella föräldrar, lever idag i familjer där fler vuxna än de juridiska föräldrarna i praktiken fungerar som föräldrar. Att skydda barnets rätt till en fortsatt kontakt med dessa, också vid en separation, är en mycket angelägen fråga för lagstiftaren att ta itu med. RFSL vill också generellt påpeka att vi ser positivt på möjlighöanden för människor att få vara vårdnadshavare för ett barn på det sätt de önskar. Det finns ingenting som säger att det är nödvändigt att det är just de två personer som lever i ett parförhållande som ska vara vårdnadshavare tillsammans för ett barn. RFSL ser gärna att frågan om möjligheten att dela föräldraskapet tillsammans med en eller flera personer som man har eller inte har en kärleksrelation med utreds. Utredaren lyfter själv frågan när hon konstaterar att människors möjligheter att bli rättsliga fäder efter det att hennes förslag genomförts skulle kunna förbättras genom att möjligheten öppnas för människor som inte har en relation att få tillgång till assisterad befruktning tillsammans. RFSL ser gärna att även detta utreds.

Utredaren föreslår att särskilda samtyckesblanketter ska utformas av Socialstyrelsen. RFSL anser att detta är ett bra initiativ, men vill framhålla vikten av möjligheten att redan på dessa blanketter erbjuda en valmöjlighet att till exempel anteckna att syftet är att spermiegivaren ska fungera som juridisk förälder. Då skulle samtyckesblanketten kunna ligga till grund för en eventuell hävning av föräldraskapspresumtionen som utredaren föreslår ska kunna göras om moderns partner godkänner en mans bekräftelse av faderskapet. Att blanketterna erbjuder denna möjlighet ser RFSL som mycket viktigt.

Kapitel 5 Barnets rätt till information om sitt ursprung

Vad gäller förslagen som syftar till ökad tillgång till information om sitt genetiska ursprung har RFSL inga särskilda synpunkter. Vi ställer oss bakom förslaget om att i föräldraskapet införa en bestämmelse om att upplysa barnet om att det har tillkommit genom assisterad befruktning. Vi vill dock också påpeka att det samtidigt som en öppen och ärlig redovisning inför barnet om hur det tillkommit är mycket viktigt, är lika viktigt att det genetiska ursprunget

inte betonas så starkt att det riskerar att tillmätas lika stor vikt som det faktiska sociala eller sociala och juridiska föräldraskapet.

Kapitel 7.1 Kostnader för förslagen

RFSL ser positivt på utredarens förslag att aktörer som bland andra RFSL som berörs av lagändringarna ska tilldelas särskilda medel avsedda för informationsinsatser, om det beslutas om att aktörerna ska genomföra sådana.

Kapitel 7.2 Betydelse för jämställdheten mellan kvinnor och män

RFSL ansluter oss inte till utredarens uppfattning att förslagen i princip saknar konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män. Frågan är mycket komplicerad. Det är positivt att en kvinna som är registrerad partner med en kvinna som föder ett barn i och med utredarens förslag likställs med en man som är gift med en kvinna som föder ett barn. Men det är samtidigt problematiskt att en man eller två män som blir föräldrar till ett barn som föds av en kvinna som är registrerad partner med en annan kvinna lämnas utan lagligt stöd för sitt föräldraskap. Kvinnor som lever i samkönade relationer har i och med utredarens förslag jämförts med män som lever i olikkönade relationer, medan män i samkönade relationer i och med det nya förslaget ställs utanför och riskerar att inte kunna få sitt föräldraskap reglerat på lika villkor som andra. Detta riskerar i en konfliktsituation mellan föräldrarna att beröva ett barn kontakten med en eller flera av de personer som fungerat som barnets föräldrar. Detta är inte oproblematiskt ur ett jämställdhetsperspektiv där idealet är att män och kvinnor ska ses som likvärdiga föräldrar och det är heller inte förenligt med principen om att barnets bästa alltid ska vara vägledande i frågor där barn är inblandade. Det ligger i varje barns intresse att den familj som hans eller hennes föräldrar planerat för också bekräftas och skyddas av samhället.

RFSL vill därför återigen understryka vikten av att det snarast utreds hur föräldraskapet i sin helhet skulle kunna förändras för att bättre täcka alla de möjliga familjekonstellationer som existerar i dagens samhälle.

Experten Anna Singers särskilda yttrande

RFSL ansluter sig bland annat med anledning av ovanstående därför till det särskilda yttrande som experten Anna Singer avgivit i utredningen. Anna Singer påpekar där att utredaren, på grund av utredningsdirektivens utformning, varit förhindrad att närmare utreda huruvida det system som finns idag när det gäller fastställande av faderskap efter assisterad befruktning är bra, utan endast haft till uppgift att utreda om den skillnad som gjorts mellan olikkönade och samkönade par är motiverad. Att utredaren kommit fram till att denna åtskillnad inte är sakligt motiverad anser RFSL, i likhet med Anna Singer, är

mycket positivt, men som vi tidigare anfört finns också problem med denna lagändring.

Anna Singer skriver: ”Om målsättningen verkligen är att tillgodose barnets intressen bör den föräldraskapsrättsliga regleringen underkastas en mer genomgripande bearbetning.” RFSL instämmer här till fullo. Anna Singer hänvisar också till det alternativ till lagtext som finns med i betänkandet som bilaga 2. RFSL anser att detta lagtextförslag bättre bekräftar och skyddar olika familjebildningar, men vi vill ändå understryka vikten av att en mer genomgripande förändring av föräldrabalken görs.

RFSL:s synpunkter på ytterligare frågor att utreda på familjeområdet

Förutom den ovan nämnda översynen av föräldrabalken vill RFSL också särskilt nämna några områden som vi anser snarast behöver utredas.

Möjligheten för barnmorskor att få genomföra inseminationer utan läkares medverkan

I ett flertal av våra grannländer, bland annat Danmark, utförs inseminationsbehandlingar av barnmorskor på små kliniker utan annan vårdpersonal. Sverige kräver däremot, så som framkommer i Lagen om genetisk integritet, att kliniken som utför inseminationen har personal med läkarutbildning och specialkompetens inom gynekologi och obstetrik, samt tillgång till bland annat kuratorer. Detta är enligt RFSL:s uppfattning inte nödvändigt för ett så pass enkelt ingrepp. Kvinnliga samkönade par som vill bilda familj har inte samma behov av till exempel samtal med kuratorer som heterosexuella par som brottats med barnlöshet i många år och sedan söker samhällets hjälp. För de flesta människor, oavsett sexuell läggning, är beslutet att skaffa barn inte omgärdat av svårigheter som måste redas ut med kurator.

Dessa begränsningar i lagen är förmodligen en starkt bidragande orsak till att de flesta privata kliniker i Sverige inte erbjuder assisterad befruktning med donerade spermier, vilket bidrar till att kvinnliga samkönade par som vill skaffa barn är helt hänvisade till landstingen. Eftersom köerna i vissa landsting är mycket långa väljer många av dessa par att trots lagändringen som gjorde det möjligt för dem att vända sig till svensk sjukvård att ändå åka till, till exempel, Danmark. När beslutet om att försöka skaffa barn väl är taget vill många inte vänta i upp till ett och ett halvt år på att få börja försöka. Samma reglering leder också till att kvinnliga samkönade par får långt färre chanser på sig att bli gravida än vad som anses normalt att det kan ta för ett par att uppnå en graviditet utan att något fel föreligger, det vill säga upp till ett år. Detta eftersom kvinnliga samkönade par får lika många behandlingar betalda av landstinget som ett olikkönat par, som redan försökt att bli gravida på egen hand under en längre tid och alltså har svårigheter med att uppnå en graviditet.

Syskonförsök

Samma bestämmelser förhindrar också i de flesta landsting kvinnliga samkönade pars möjligheter att skaffa fler än ett barn. Landstingen tycker oftast att det är rimligt att ett par får landstingets stöd att skaffa ett barn, eventuella syskon får man sedan betala för själv på privat klinik. Men eftersom de privata klinikerna oftast inte är öppna för par som behöver donerad sperma är den möjligheten stängd för kvinnliga samkönade par.

Donerade ägg och spermier

På grund av att svensk lag idag, så som framkommer i Lagen om genetisk integritet, förbjuder provrörsbefruktningar där både äggen och spermier kommer från andra personer än de avsedda föräldrarna, utestängs idag kvinnor som saknar egna ägg och som lever i en relation med en annan kvinna från möjligheten att bli biologiska föräldrar. Lagtexten är heller inte anpassad till kvinnliga samkönade pars situation på så sätt att den inte nämner något om möjligheten för den part som har egna ägg att donera dessa till den part som saknar dem. Lagen tar inte heller hänsyn till det faktum att en man som bidrar med spermier till ett kvinnligt samkönat par ibland ska fungera som barnets far såväl socialt som juridiskt, utan han betraktas på samma sätt som en donator som donerat spermier till sjukhuset. Detta resulterar i att en man som vill bli förälder tillsammans med en kvinna som han inte har en relation med och som saknar egna ägg, utestängs från den möjligheten av svensk sjukvård, liksom förstås att kvinnan gör det också i denna situation. RFSL förordar att lagen ändras så att också dessa personer får möjlighet att bli föräldrar med hjälp av svensk sjukvård.

Ensamstående kvinnors möjlighet till assisterad befruktning

Många ensamstående kvinnor, såväl homo- som bi- och heterosexuella, väljer idag att åka till Danmark eller Finland för att skaffa barn med hjälp av donatorinsemination. RFSL anser att dessa kvinnor snarast måste få möjlighet att ta hjälp av svensk sjukvård. Synen på föräldrskapet som något som alltid måste delas av just två personer är förlegad och speglar verkligheten och de olika val som människor gör dåligt. Att en ensamstående förälder kan tillgodose ett barns behov och att det är av godo med insatser som innebär ett ökat incitament att genomgå fertilitetsbehandlingar inom svensk sjukvård är också något som utredaren själv påpekar.

Inte minst mot bakgrund av den hårda linje om barns rätt till kännedom om sitt genetiska ursprung som Sverige i övrigt driver, tycker RFSL att det är anmärkningsvärt att Sverige i praktiken medverkar till att många barn berövas den rätten eftersom deras mödrar utestängts från svensk sjukvård.

Transsexuellas rätt till föräldraskap

RFSL vill också att frågan om transsexuellas och intersexuellas möjligheter att bli föräldrar tas med i alla utredningar som rör assisterad befruktning. Konsekvensanalyser måste alltid göras också för dessa grupper då förändringar i lagarna som berör assisterad befruktning föreslås. I den nu liggande

utredningen, Ändrad könstillhörighet – förslag till ny lag (SOU 2007:16), föreslås att det nuvarande kravet på sterilisering tas bort, men att det ska ersättas med ett krav på borttagande av könscellerna. Könscellerna ska sedan kunna frysas för att senare användas om personen som genomgått det könskorrigering ingreppet vill bli förälder. RFSL kommer att inkomma med ett särskilt remissyttrande angående denna utredning, men vill ändå redan nu påpeka att tvingande ingrepp i en människas fortplantningssystem alltid är problematiska. RFSL framhåller vikten av att ingen människa förvägras möjligheten att bli förälder; juridiskt, genetiskt, biologiskt och socialt, på just det sätt som just den människan önskar.

Sören Juvas
Förbundsordförande

Ulrika Westerlund
Vice förbundsordförande